

language needed for protection, to repel the attacks of the speech of the interlocutor. The second metaphorical picture compares language with a living being and emphasizes the autonomy of language from the speaker, characterizes language as an independent being that acts independently of the will of man, that is, there is a situation when the language is spoken by a person.

In paremia such important communication parameters are discussed: responsibility for words spoken, the content of speech, logic, silence, the ability to choose a companion, truthfulness of speech.

From the paremias of speech, a person extracts the main communicative instruction: to strike a balance between the personal desire to influence the interlocutor and the social attitude to take into account the opinion of the social communicative set, to seek cooperation with him.

Key words: *paremias, proverbs and sayings, folk rhetoric, pre-scientific ideas, verbal behavior, everyday speech, code.*

УДК 37.034

Олена Шрамченко

Сумський ЗДО № 33 «Маринка»

ORCID ID 0000-0001-9232-2573

DOI 10.24139/2312-5993/2018.08/082-094

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

У статті висвітлено особливості виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства. Окреслено значення засобів народознавства для виховання й розвитку дошкільників. Виокремлено педагогічні умови ефективного використання засобів народознавства у виховному процесі закладу дошкільної освіти: у процесі добору народознавчого матеріалу необхідно дотримуватись критеріїв доступності, багатофункціональності, емоційної насиченості та його особистісної значущості для дитини; використання народознавчого матеріалу в процесі виховання має здійснюватися систематично й цілеспрямовано; вивчення елементів народознавства має підтримуватися родиною, бути різноманітним та багатоаспектним. Подано класифікацію засобів народознавства та охарактеризовано види засобів народознавства.

Ключові слова: *виховання, діти дошкільного віку, народознавство, засоби народознавства.*

Постановка проблеми. Засобом ознайомлення дітей дошкільного віку з українськими народними традиціями, культурою, звичаями, оберегами, символами й формування в них національної свідомості є українське народознавство в закладі дошкільної освіти.

Незаперечним є факт, що кожен народ має власний суспільний і соціальний досвід, який передає з покоління в покоління як спадок старшого покоління молодшому. У ролі вихователя підростаючого покоління завжди виступає народ. Відтак, говорять про принцип народності у виховання. Тобто народне виховання здійснює значний вплив

на формування національного характеру, національної психології людини, на її моральне становлення. У такому контексті актуальним є питання виховання дошкільників засобами народознавства.

Аналіз актуальних досліджень. Досвід народознавчої науки у своїх дослідженнях використовували видатні вчені, культурні діячі минулого (А. Кримський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та ін.). Значним внеском у дослідження освітньо-виховного потенціалу української етнопедагогіки стали праці Г. Ващенко, О. Духновича, В. Кузя, С. Русової, Р. Скульського, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, П. Щербаня.

Багатоаспектність виховного впливу народознавчого матеріалу на формування особистості зумовила посилену увагу до вивчення цієї проблеми сучасними педагогами, філософами, психологами. Окремі аспекти використання народної педагогіки у вихованні підростаючих поколінь висвітлено в працях: І. Беха, А. Богуш, О. Вишневіського, Н. Лисенко, О. Матвієнко, Н. Рогальської, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, В. Чайки, М. Чепіль, К. Чорної та ін.

Для розроблення сучасних підходів і методів формування в дітей дошкільного віку елементів національної самосвідомості, долучення до народної художньої творчості, традицій, фольклору велике значення мають концепції розвитку українського дошкілля, розроблені Л. Артемовою, Г. Беленькою, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калуською, Н. Лисенко, Т. Поніманською.

В останні роки питання ефективності використання народної педагогіки стало предметом дослідження багатьох сучасних теоретиків і практиків освіти. Так, особливості використання народної педагогіки в трудовому вихованні розглядали Ю. Коломієць, Т. Мацейків, у моральному вихованні – Л. Степаненко, С. Стефанюк, К. Плівачук, О. Гордійчук, в екологічному вихованні – Л. Різник, В. Скутіна, у патріотичному вихованні – В. Каюков, в естетичному вихованні – Р. Дзвінка, Г. Карась, В. Пабат). Г. Кловак вивчав вплив народної педагогіки на процес формування національної самосвідомості, а З. Пазнікова та Н. Соломко – на розвиток творчої активності особистості.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства.

У процесі дослідження використано **такі методи:** вивчення та аналіз педагогічної, історико-педагогічної, психологічної, філософської й методичної літератури з метою висвітлення особливостей виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства та визначення педагогічних умов ефективності використання народознавчого матеріалу в процесі виховання дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про дошкільну освіту»:

- дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні;
- дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на:

- забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб;

- формування в дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду (*Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті*).

Відповідно завданнями дошкільної освіти є:

- збереження та зміцнення фізичного, психічного й духовного здоров'я дитини;

- виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;

- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;

- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації й готовності продовжувати освіту;

- здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї (*Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті*).

У результаті аналізу наукової психолого-педагогічної літератури вітчизняна дослідниця І. Бабій дійшла висновку, що впродовж віків український народ визначив систему знань, ідей, принципів, традицій, засобів, які досить продуктивно завжди використовувались у формуванні загальнолюдських і національно-культурних вартостей. Цей унікальний досвід було узагальнено й виокремлено в напрям педагогічної науки, що дістав назву «народна педагогіка» та акумулював багатющий досвід виховання, вироблений віками, допомагаючи вихователям прилучати дитину до національних традицій, звичаїв, норм поведінки. Метою виховання в народній педагогіці є формування усвідомлення належності до коренів роду й народу, значущості таких людських чеснот, як голос совісті, обереги, любов до матері, до рідної країни тощо (Бабій).

У зв'язку з цим зауважимо, що важливим є раціональний добір народознавчих засобів у реалізації виховних цілей.

У контексті даного дослідження вважаємо за необхідне звернутися до визначення сутності поняття «народознавство». Так, у Тлумачному словникові української мови досліджуване поняття тлумачиться як наука, що вивчає побутові та культурні особливості народу або народів, проблеми його (їх) походження, розселення (Тлумачний словник української мови, с. 445).

У підручнику «Педагогіка» Н. Волкової подано таке визначення поняття «народознавство» – це наука про народний досвід виховання й навчання підростаючих поколінь, виховну мудрість певної етнічної спільності людей. Предметом вивчення етнопедагогіки виступає народна

педагогіка – сукупність педагогічних знань і виховного досвіду, що збереглися в традиціях сімейного виховання, усній народній творчості, народних обрядах. Вона перебуває в тісному зв'язку з науковою педагогікою, яка виникла й базується на здобутках народної педагогіки, продовжує осмислювати й розвивати її досвід (Волкова, 2001, с. 576).

На думку В. Ніколаєнко, народознавство розвиває в дошкільників моральні, патріотичні, естетичні, творчі задатки. Складно переоцінити виховну силу народної казки, пісні, іграшки, які є найважливішими засобами розвитку соціального індивідуума нашого майбутнього (Николаєнко, 2013, с. 5).

У процесі ознайомлення з традиціями та звичаями емоційний досвід дітей збагачується новими враженнями, розширюється коло їх знань про навколишнє середовище, у тому числі про близьких людей і свою Батьківщину. У роботі з дітьми необхідно спиратися на діяльнісний підхід. Спільна діяльність дітей і дорослих, реалізація спільно вироблених цілей і завдань становить зміст виховного процесу, у ході якого педагог не дає готові зразки духовної та моральної культури, а виробляє і створює їх разом із дітьми.

Значну роль у духовному вихованні дітей дошкільного віку відіграють такі народознавчі засоби: рідна мова, народні ігри та іграшки, усна народна творчість, пісенне мистецтво, народні традиції, звичаї та обряди, народний календар, народна символіка, народне декоративно-вжиткове мистецтво, родинно-побутова культура. Усе це, на наш погляд, сприяє формуванню в дітей дошкільного віку гуманістичних уявлень, моральних понять і почуттів, моральної свідомості, позитивного ставлення до правил культурної поведінки.

У результаті ретельного аналізу психолого-педагогічних джерел щодо виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства Н. Шевченко акцентує увагу на тому, що включення народознавства в освітній процес закладів дошкільної освіти сприяє засвоєнню дошкільниками знань про Батьківщину, свій народ, його культуру, виробленню вмінь і навичок застосовувати їх на практиці, оволодінню рідною мовою, співробітництву вихователя та дітей у виборі форм і видів діяльності, організації активно-творчої роботи (Шевченко, 2015).

Велику роль у посиленні виховного впливу на дитину відіграють народні традиції. Як зазначає Н. Клепач, виникнення поряд зі звичаями системи народних традицій спричинило появу дійового чинника, який інтенсивно сприяє свідомому й цілеспрямованому виробленню в підростаючих поколінь тих розумових, духовно-моральних, господарсько-трудова і фізичних якостей, яких вимагало життя (Клепач, 2004, с. 6). Науковець зауважує, що звичаї та традиції виявлялись і в ставленні до природи, і в поезії землеробів, і в усній народній творчості, і в давніх

народних ремеслах, красі одягу, житла, і у виняткових законах гостинності, і в добрих правилах побуту та поведінки.

Переконані, що зміцненню й закріпленню традицій і звичаїв сприяла релігія, під впливом якої знаходилася сім'я, основні етапи життя людини (хрещення, шлюб, похорон). Українцям імпонувала передусім загальнодоступна ідея соціальної справедливості у християнстві (рівність усіх перед Богом), єдність людської історії, засудження жорстокості, насилля й користолюбства, звернення до совісті, честі, милосердя, «внутрішньої свободи» й людської гідності.

На думку В. Загрева, звичаї та традиції завжди закріплюють те, що досягнуте в громадському та особистому житті, вони є сильними соціальними засобами стабілізації суспільних відносин. Вони виконували роль соціальних механізмів передачі новим поколінням взаємин старших поколінь, відтворювали в молодіжному житті ці взаємини (Загрева, 1995, с. 13). Цікавими можуть бути для сучасних дітей свята родини, День Матері, весняний ранок для мам і бабусь.

Практичний досвід роботи в закладі дошкільної освіти дає змогу стверджувати, що використання народознавчого матеріалу на заняттях із дошкільниками в умовах дитячого садка допомагає дітям зосередити увагу на фактах і явищах навколишньої дійсності, сприяє формуванню правильних природничих і суспільствознавчих уявлень і понять, з яких складаються усвідомлені, систематичні й міцні знання про навколишній світ.

До того ж, зацентруємо увагу на тому, що завдання вихователя не повинно зводитися лише до ознайомлення дітей з українськими національними традиціями. Важливим є те, щоб цей національний скарб став надбанням дитячого розуму й душі. На наш погляд, цього можна досягти, дотримуючись принципу організації активної пізнавальної діяльності дітей.

Вітчизняний науковець Н. Лисенко на підставі аналізу наукової літератури констатує, що організовуючи народознавчу роботу з дошкільниками, вихователі повинні в комплексі розв'язувати пізнавальні, навчальні, розвивальні, виховні й мовленнєві завдання. Пізнавальні завдання передбачають розширення обсягу знань дітей про Україну, її історію, культуру, природні багатства, природу рідного краю. Навчальні завдання включають формування перших наукових народознавчих та історичних понять, у майбутньому – основи наукового мислення, національної свідомості, самосвідомості та психології. Розвивальні завдання – це розвиток усіх психічних процесів у дитини: запам'ятовування, уважності, зосередженості, логічного мислення, уяви. Мовленнєві завдання є супутніми на кожному народознавчому занятті. Словник дітей поповнюється обраними виразами, коли вони слухають фольклорні твори, кожне заняття супроводжується розповідями дітей про бачене, почуте, пережите. Виховні завдання мають на меті прищепити дітям насамперед любов до рідного

краю, до землі своїх предків, до рідної мови, оселі, до Батьківщини, почуття гордості за свій народ, повагу до національної культури, національних звичаїв та оберегів (Лисенко, 2011, с. 291).

Погоджуємося з поглядом Н. Шевченко про те, що вихователям необхідно дотримуватися певної сукупності взаємопов'язаних педагогічних умов для того, щоб процес використання народознавчого матеріалу в практиці закладу дошкільної освіти був ефективним. До таких умов можна віднести:

- у процесі добору народознавчого матеріалу необхідно дотримуватися критеріїв доступності, багатофункціональності, емоційної насиченості та його особистісної значущості для дитини;
- використання народознавчого матеріалу в процесі виховання має здійснюватися систематично й цілеспрямовано;
- вивчення елементів народознавства має підтримуватися родиною, бути різноманітним та багатоаспектним (Шевченко, 2015).

У результаті аналізу досліджень учених у галузі народної педагогіки І. Бабій запропонувала узагальнену класифікацію засобів української народної педагогіки. Усі засоби науковиця поділяє на три великі блоки: фольклор, гра, традиції. Кожен із них, на думку дослідниці, складається з елементів, що стоять не одноосібно по відношенню один до одного, а тісно пов'язані між собою. Так, наприклад, будь-яка народна традиція включає елементи гри, пісні, і будь-яка гра не може проходити без використання малих жанрів фольклору: лічилки, мирилки, примовки тощо (рис. 1).

Охарактеризуємо особливості використання зазначених вище засобів народної педагогіки у процесі виховання дошкільників.

Насамперед, вважаємо за необхідне зауважити, що дитячий фольклор має свою специфіку, а саме: відповідає віковим особливостям дітей у виборі тем, образів, ідей; характеризується поєднанням словесного матеріалу з елементами гри, супровідними рухами; здебільшого фольклорні твори мають виражене виховне спрямування.

На думку науковців, найпоширенішими й доступними для дошкільників є забавлянки. Г. Ляміна визначає їх як коротенькі віршики, що виконуються в поєднанні зі своєрідними рухами чи вправами, якими дорослий пестить дитину, підбадьорює, спонукає до певного виду діяльності тощо (*Воспитание детей в старшей группе детского сада*, 1984). Велика увага в забавлянках приділяється текстові. Як правило, він досить простий, щоб дитина могла його зрозуміти. Проте, деякі його елементи збуджують цікавість, сприяють розвиткові уяви чи інших видів мисленневої діяльності. Вітчизняні дослідники А. Богуш та О. Монке тлумачать забавлянки як віршовані казочки з елементами сюжетності й оповідальності. Інколи вони можуть виконуватись як пісеньки на прості мелодії. Забавлянки ознайомлюють дітей з трудовими процесами,

засуджують нероб. У змісті забавлянок передаються морально-етичні повчальні мотиви, спрямовані на формування майбутнього світогляду, духовності дитини (Богуш та Монке, 2002, с. 74).

Рис. 1. Засоби народної педагогіки (Бабій)

Ще одним жанром фольклору визначено лічилки, які розуміються як римовані віршики, з допомогою яких перелічуються гравці, поділяються на групи чи визначається їхня роль або послідовність участі у грі (Богуш та Монке, 2002, с. 82). Лічилки спрямовані на виховання морально-етичних категорій дружби й товариськості, оскільки за їх допомогою діти вчаться розподіляти ролі у грі, уникаючи суперечок.

На думку Л. Кіліченко, одним із найбільш імпровізованих жанрів дитячої творчості є дражнилки – ритмізовані словесні формули, якими діти виражають негативне ставлення до іншої дитини, пробуючи викликати в неї певну реакцію: «Рьова, корова, дай молока» (Кіліченко, 1988). Однак, слід зацентувати увагу на тому, що за умови доречного вживання дражнілок вони допомагають навчити дітей з гумором і без образ ставитись до цих творів, якщо вони використовуються жартівливо, під час гри, а також зрозуміти, що дражнилки не можна вживати під час сварки з друзями, з метою образи іншої людини. Отже, дражнили певною мірою допомагають виховувати почуття гумору, дружбу й товариську.

Протилежним до дражнілок є жанр мирилок. Мирилки – короткі віршовані твори, які промовляють діти, що посварилися, на знак примирення. Мирилки виявляють бажання дітей помиритися та є своєрідним обрядом «укладання мирної угоди», як це робили дорослі (його імітацією) (*Українська дитяча література*, 1976). Мирилки вчать дітей миритися, залагоджувати суперечки і, таким чином, сприяють вихованню дружніх стосунків, товариськості, доброзичливості, вміння прощати.

Велике значення у вихованні дошкільників є примовки. У довіднику «Літературознавчі терміни» зазначений жанр тлумачиться як жартівливий, здебільшого римований вислів, що ним розпочинається чи завершується казка; дотепне зауваження, що вплітається в розповідь чи текст твору; якась фраза чи віршик, що розповідається під час дитячої гри тощо (Лесин, 1985). У процесі виховання дітей дошкільного віку здебільшого використовуються примовки-побажання (здоров'я, щастя, набуття моральних рис) або примовки, зміст яких спрямований на виховання ввічливості, гостинності, скромності, чесності.

До малих жанрів фольклору відносять також скоромовки, що розуміються як короткі віршики чи окремі вислови, сутність яких полягає не у змістовому навантаженні, а в такому розміщенні слів і звуків, що їх вимова вимагає певних зусиль артикуляції. Слід зауважити, що дошкільники сприймають скоромовки як своєрідну гру, розвагу, бо тексти легко запам'ятовуються, адже вони, як правило, ритмізовані, або й римовані.

Ще один малий жанр – загадки. Це короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього. Вони використовуються у процесі виховання дітей, зокрема дошкільного віку, для формування їхніх мислительних навичок, уміння аналізувати, зіставляти явища і факти (Лановик, 2005). Загадки впливають на розумове, естетичне й моральне виховання.

Незаперечним є факт, що важливе значення у вихованні дошкільників мають прислів'я та приказки. М. Лановик та З. Лановик розтлумачують прислів'я та приказки як стійкі афористичні вислови, що у стислій, точній формі висловлюють думку про певні життєві явища, реалії дійсності, людські риси, вчинки тощо в їх характерних і специфічних ознаках (Лановик, 2005). Відзначимо, що в народних прислів'ях і приказках знайшли своє відображення поняття людської гідності, честі, людяності.

До засобів українського фольклору відносять і народні пісні. У своєму дисертаційному дослідженні О. Кисельова розглядає їх як ліричні поетично-музичні твори, у яких відбиті почуття, переживання, думки людини, пов'язані з її особистим життям, подіями в сім'ї, родинними стосунками (Кисельова, 2009). Аналіз народних пісень для дітей дав змогу стверджувати, такі пісні спрямовані на виховання в дітей слухняності, чесності, працьовитості, почуття поваги до старших, гостинності.

Зауважимо, що народна музика досить легка для розуміння дітей і при цьому має багате емоційне забарвлення, передаючи різні почуття. Слухаючи її, дитина вчиться співпереживати, переймаючись радістю або сумом, а також безпомилково визначаючи, який саме інформаційний посыл міститься в тому чи іншому музичному творі.

Переконані, що народні пісні володіють не тільки дивовижною образністю, але й виконують виховну функцію, готуючи малюка до дорослого життя, прищеплюючи йому правильне світосприйняття, навчаючи та застерігаючи, а також формуючи його особистісні якості. У дитячому фольклорі, на наш погляд, найбільш поширеним пісенним жанром є колискові пісні.

Психологи й педагоги вже давно з'ясували, що провідною діяльністю людини в дошкільному віці є гра. Саме вона допомагає освоїти дитині досвід людської діяльності. В ігрових умовах відносини між дітьми є практичними вміннями їх перших колективних взаємодій. Не можна забувати, що гра є важливим засобом виховання. Вона – унікальний феномен загальнолюдської культури, оскільки в кожному столітті, у кожній епосі, у кожного конкретного етносу, у будь-якого покоління є свої улюблені ігри.

Наголосимо, що народні ігри як засіб виховання дітей високо оцінювали К. Ушинський, Є. Водовозова, Є. Тихеева, С. Русова, О. Усова, В. Сухомлинський та ін. Так, К. Ушинський підкреслював яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор. На його думку, кожна народна гра містить у собі доступні форми навчання, вона спонукає дітей до ігрових дій, спілкування з дорослими (Ушинський, 1983). О. Усова зазначала: «У народних іграх немає навіть тіні педагогічної настирливості, і разом із тим усі вони цілком педагогічні». Високу оцінку іграм дав також і В. Сухомлинський: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості» (Сухомлинський, 1977).

Незаперечним є те, що, граючи, дитина пізнає навколишній світ. Розучуючи й використовуючи в іграх, хороводах фольклорні тексти й пісні, вона наповнює їх конкретним змістом стосовно ігрових ситуацій. Пізнає цінності та символи культури свого народу. Гра вчить дитину тому, що вона може зробити, і в чому вона слабка. Граючи, вона зміцнює свої м'язи, покращує сприйняття, опановує нові вміння, звільняється від надлишку енергії, відчуває різні рішення власних проблем, учиться спілкуватися з іншими людьми.

Погоджуємося, що гра – унікальний феномен загальнолюдської культури. Дитина отримує через гру різноманітну інформацію про світ і про себе від дорослих і однолітків. Українська народна культура надзвичайно багата іграми. Тому народні ігри в дитячому садку є невід'ємною частиною полікультурного, фізичного, естетичного виховання дітей. Радість руху

поєднується з духовним збагаченням дітей. У них формується стійке, зацікавлене, шанобливе ставлення до культури рідної країни, створюється емоційно позитивна основа для розвитку патріотичних почуттів.

Українські народні ігри мають багатовікову історію, вони збереглися до наших днів із глибокої старовини, передаючись із покоління в покоління, вбираючи в себе кращі національні традиції. Збиралися хлопці й дівчата за околицею, водили хороводи, співали пісні, грали в різні рухові ігри, змагались у спритності. Взимку розваги носили інший характер: влаштовувалися катання з гір, ігри в сніжки, каталися на конях по селах з піснями й танцями.

Зауважимо, що в українських народних іграх відбивається любов народу до веселощів, рухів. Є ігри-забави з вигадуванням нісенітниць, зі смішними рухами, жестами, «викупом привидів». Для цих ігор характерними є жарти й гумор. Відтак, українські народні ігри цінні для дітей у педагогічному відношенні: вони акцентують значну увагу на вихованні розуму, характеру, волі, зміцнюють дитину.

Окреслимо переваги використання народних ігор у вихованні дошкільників:

1) народні ігри допомагають засвоювати знання, отримані на заняттях;

2) у народних іграх багато гумору, змагального запалу, рухи точні й образні, часто супроводжуються несподіваними моментами, улюбленими дітьми лічилками й зазивалками;

3) увага – необхідна умова будь-якої діяльності: навчальної, ігрової та пізнавальної. Тим часом, увага в дошкільників, як правило, розвинена слабо, і впоратися з цією проблемою допомагають народні ігри, оскільки часто в іграх наявний віршований текст, який привертає увагу дітей, нагадує правила.

Таким чином, українські народні ігри є свідомою ініціативною діяльністю, спрямованою на досягнення умовної мети, установлені правилами гри, що складається на основі українських національних традицій і враховує культурні, соціальні й духовні цінності українського народу.

На сучасному етапі народні ігри є таким самим важливим і сильним фактором впливу на особистість дитини, як виховання і розвиток дітей у національній традиційній культурі.

Ще одним засобом народознавства, що використовується у процесі виховання дітей дошкільного віку, є залучення дітей до участі у святах і обрядах рідного народу. Це дає їм можливість на практиці пізнати його культурно-історичний досвід.

Вважаємо за необхідне наголосити на тому, що виховання дітей дошкільного віку на основі національної обрядовості вирішує відразу кілька виховних проблем:

- 1) виховання патріотизму, любові до рідного краю;
- 2) естетичне й моральне виховання дітей;
- 3) підготовка до самостійного життєвого вибору, формування особистості;
- 4) формування громадянської свідомості.

Залучення дошкільників до народної творчості, мистецтва, безпосередня участь у національних святах виховують у них моральні почуття, розвивають художнє світобачення, наповнюють емоційну сферу дитини радістю, піднімають настрій, формують естетичний смак.

Українська обрядовість поділяється на два види: родинна й календарно-побутова. Насамперед нагадаємо чітке визначення звичаю, обряду та ритуалу. Звичаї – це повсякденні усталені правила поведінки, що склалися історично, на основі людських стосунків, у результаті багаторазового здійснення одних і тих самих дій та усвідомлення їх суспільної значущості.

Обряди – це символічні дійства, приурочені до відзначення найбільш важливих подій у житті людських об'єднань, родин, окремих осіб.

Ритуал – це сукупність обрядів, якими супроводжують відзначення святкового дня чи релігійної відправи.

Звичаї відрізняються від обрядів тим, що їх дотримуються щоденно, а обряди виконуються напередодні або у дні свят.

У закладі дошкільної освіти пропонується проводити такі форми залучення до народних традицій: Свята. Розваги. Тематичні заняття. Спостереження. Рухливі ігри. Дидактичні ігри. Бесіди. Розгляд ілюстрацій. Розгляд картин. Інсценування. Народні прикмети. Легенди.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Народознавчий матеріал емоційно насичений і своїм змістом впливає на дитячу емоційну сферу. Заняття з народознавства в дошкільному віці мають не стільки пізнавальний характер, скільки виховний. Вони мають на меті виховати в дитини почуття національної гідності, викликати інтерес до національної культури, прищепити дітям любов та повагу до українських державних і народних символів, оберегів, звичаїв, традицій. Цього можна досягти, лише наблизивши дітей до реалій життя.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні інноваційних технологій народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій, І. В. *Засоби народної педагогіки та шляхи їх використання у моральному вихованні дошкільників.* Режим доступу: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2589/1/Zasobu%20narodnoji%20pedagogiku.pdf> (Babii, I. V. *Means of national pedagogy and ways of their use in the moral education of preschoolers.* Retrieved from: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/2589/1/Zasobu%20narodnoji%20pedagogiku.pdf>)

2. Богуш, А. М., Монке, О. С. (2002). *Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку*. Одеса: ПНЦ АПН України (Bohush, A. M., Monke, O. S. (2002). *Formation of evaluative and ethical judgments in children of the senior preschool age*. Odesa).
3. Волкова, Н. П. (2001). *Педагогіка*. К.: Видавничий центр «Академія» (Volkova, N. P. (2001). *Pedagogy*. K.: Publishing Center "Academy").
4. *Воспитание детей в старшей группе детского сада* (1984). Г. М. Лямина (ред.). М.: Просвещение (*Education of children in the senior group of kindergarten* (1984). H. M. Liamina (ed.). M.: Enlightenment).
5. Загрева, В. Я. (1995). Народознавство в навчально-виховному процесі. *Початкова школа, 5-6, 13-19* (Zahreva, V. Ya. (1995). National education in the educational process. *Primary school, 5-6, 13-19*).
6. Кисельова, О. І. (2009). *Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08). Одеса (Kyseliouva, O. I. (2009). *Moral and ethical upbringing of children of the senior preschool age by means of Ukrainian folklore* (PhD thesis). Odesa).
7. Кіліченко, Л. М. (1988). *Українська дитяча література*. К.: Вища школа (Kilichenko, L. M. (1988). *Ukrainian Children's Literature*. K.: Higher school).
8. Клепач, Н. (2004). Використання народознавчого матеріалу на уроках навчання грамоти. *Початкова школа, 11, 6-8* (Klepach, N. (2004). The use of ethnographic material at the literacy classes. *Elementary School, 11, 6-8*).
9. Лановик, М. Б., Лановик, З. Б. (2005). *Українська усна народна творчість*. К.: Знання-перс (Lanovyk, M. B., Lanovyk, Z. B. (2005). *Ukrainian folk art*. K.: Knowledge-pers.).
10. Лисенко, Н. В. (2011). *Етнопедagogіка дитинства*. К.: Видавничий Дім «Слово» (Lysenko, N. V. (2011). *Ethnopedagogy of childhood*. K.: Publishing House "Word").
11. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2001). *Освіта України, 29, 4-6* (National Doctrine of the Development of Education of Ukraine in the XXI century (2001). *Education of Ukraine, 29, 4-6*).
12. Николаенко, В. М. (2013). *Народоведение в дошкольном учебном заведении. 2– 6 лет*. М.: Основа (Nikolaienko, V. M. (2013). *People's studies at preschool education institution. 2-6 years*. M.: Basis).
13. Сухомлинський, В. О. (1977). Серце віддаю дітям. *Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 3*. К.: Рад. школа (Sukhomlynskyi, V. O. (1977). I give my heart to the children. *Selected works: in 5 t. T. 3*. K.: Sov. School).
14. *Тлумачний словник української мови* (2005). В. С. Калашник (ред.). Х.: Прапор (*Explanatory Dictionary of Ukrainian Language* (2005). V. S. Kalashnyk (ed.). Kh: Flag).
15. *Українська дитяча література* (1976). В. П. Вовк, В. С. Савченко (упоряд). К.: Вища школа (*Ukrainian Children's Literature* (1976). V. P. Vovk, V. S. Savchenko. K.: Higher school).
16. Ушинський, К. Д. (1983). Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. *Вибрані педагогічні твори: у 2 т. К.: Рад. школа, Т. 1* (Ushynskyi, K. D. (1983). Man as a subject of education. Attempt of pedagogical anthropology. *Selected pedagogical works: у 2 т. К.: Sov. school, Т. 1*).
17. Шевченко, Н. О. (2015). Використання елементів народознавства у практиці сучасних ДНЗ. *Дошкільна освіта у сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації*. Харків: ХНПУ (Shevchenko, N. O. (2015). The use of elements of ethnography in the practice of modern PEI. *Preschool education in the modern educational space: actual problems, experience, innovations*. Kharkiv: KhNPU).

РЕЗЮМЕ

Шрамченко Елена. Воспитание детей дошкольного возраста средствами народоведения.

В статье освещены особенности воспитания детей дошкольного возраста средствами народоведения. Определено значение средств народоведения для воспитания и развития дошкольников. Выделены педагогические условия эффективного использования средств народоведения в воспитательном процессе учреждения дошкольного образования: в процессе отбора народоведческого материала необходимо соблюдать критерии доступности, многофункциональности, эмоциональной насыщенности и личностной значимости его для ребенка; использование народоведческого материала в процессе воспитания должно осуществляться систематически и целенаправленно; изучение элементов народоведения должно поддерживаться семьей, быть разнообразным и многоаспектным. Представлена классификация средств народоведения и охарактеризованы виды средств народоведения.

Ключевые слова: воспитание, дети дошкольного возраста, народоведение, средства народоведения.

SUMMARY

Shramchenko Olena. Upbringing of preschool children by means of ethnography.

The article highlights peculiarities of upbringing of preschool children by means of ethnography. Importance of the means of ethnography for upbringing and development of preschool children has been determined. In the process of research, the following methods have been used: study and analysis of pedagogical, historical, pedagogical-psychological, philosophical and methodological literature in order to highlight the peculiarities of upbringing of preschool children by means of ethnography and definition of pedagogical conditions of effective use of ethnographic material in the process of upbringing preschool children in a preschool education institution.

The pedagogical conditions of effective use of the means of ethnography in the educational process of a preschool education institution are distinguished: in the process of selection of ethnographic material it is necessary to observe the criteria of accessibility, multifunctionality, emotional saturation and personal significance of it for the child; the use of ethnographic material in the process of upbringing should be carried out systematically and purposefully; the study of the elements of ethnography must be supported by the family, be diverse and multifaceted. The classification of means of ethnography is presented and the types of means of ethnography are described. It is proved that involving preschool children in folk art, direct participation in national holidays, bring moral feelings up, develop artistic worldview, fill the emotional sphere of the child with joy, raise his mood, and form an aesthetic taste.

It is concluded that ethnographic material is emotionally saturated and its content affects the children's emotional sphere. Classes in ethnography in preschool age have not so much cognitive character as upbringing. They are aimed at raising the child's sense of national dignity, raising interest in national culture, instilling love and respect in children for Ukrainian national symbols, amulets, customs and traditions. This can be achieved only by bringing children closer to the realities of life.

The prospects of further research are seen in the study of innovative technologies of ethnographic work with children of preschool age.

Key words: upbringing, children of preschool age, ethnography, means of ethnography.